

The author of the article analyses the graphic inheritance of S.V. Kukuruz, out lines environment of forming of artist's personality.

Key words: black-and-white art, art, pencil artist, engraving, artist.

Отримано: 12.05.2010

УДК 282:264-932](477.43)

Н. А. Шульц,
*асистент кафедри образотворчого
та декоративно-прикладного мистецтва
і реставрації творів мистецтва;
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка*

ВІВТАРНІ КОМПОЗИЦІЇ КАТОЛИЦЬКИХ ХРАМІВ ПОДІЛЛЯ

Стаття присвячена розгляду вівтарних композицій католицьких храмів.

Ключові слова: римо-католицький храм, архітектура, вівтар, скульптурні композиції.

Постановка проблеми. Важливою складовою культурного надбання українського народу є архітектура католицьких храмів, яка пройшла складний та багатогранний шлях становлення і розвитку. Нині є досить актуальною потреба в науковому й пізнавальному сенсі розглянути інтер'єр римо-католицької церкви на прикладі великого регіону України – Поділля, щоб засвідчити його пам'яткоохоронну цінність, як об'єкта сакрального зодчества.

З набуттям Україною незалежності відбувається процес відродження культурних і духовних традицій, однією з яких стало зодчество римо-католицької Церкви. Цілий ряд церков латинського обряду використовувався до 1990-х років за непрямыми призначеннями. На Поділлі екстер'єри та інтер'єри католицьких церков не зберігалися і досить часто перебудовувалися згідно з новими функціональними вимогами (кінотеатри, музеї, архіви і т.д.). У зв'язку з постановами Кабінету Міністрів України багато католицьких храмів на Поділлі повернуто релігійним громадам. Стан усіх повернутих святинь оцінюється як критичний і потребує реставрації. Тому існує необхідність дослідження різносторонніх характеристик архітектури цих храмів. Потребує вивчення група культурологічних питань для визначення історико-культурної цінності римо-католицьких храмів в пам'яті духовної спадщини Поділля [2, с. 53].

Мета дослідження – охарактеризувати вівтарні композиції і варіанти зовнішньої та семантичної бази декорацій римо-католицьких храмів Поділля, виявити варіанти тем композицій і стилю художніх творів, що оздоблювали храми, та принципи синтезу окремих творів мистецтва з просторовою структурою споруд, визначити історичні передумови, що вплинули на розвиток римо-католицького зодчества в обраному регіоні дослідження.

“Архітектура, – стверджують вчені, – галузь людської діяльності, що характеризує рівень розвитку продуктивних сил, характер виробничих відносин, рівень технічних знань. І разом з тим архітектура може дати уявлення про особливості культури, художні смаки та естетичні ідеали суспільства” (Ю.А. Асеев). Церковна архітектура займає особли-

ве місце в будівництві, бо з найдавніших часів впливає на естетичні смаки народу. Споконвіку центром українського міста і села були церковні споруди, з якими практично пов'язана вся обрядовість з часів, коли християнство прийшло на Русь-Україну. Поволі наше суспільство починає цікавитись сакральною архітектурою: роллю різноманітних зовнішніх прикрас і внутрішнім оздобленням храмів. Люди вже розуміють, що кожна церковна споруда несе в собі, крім естетичного змісту, ще й історичні відомості, є частиною нашої національної пам'яті.

В основу побудови планувальних і просторових структур християнського храму закладені релігійні значення його окремих частин, які втілені в церковному символі. Значення символів розкриваються в таїнствах Церкви. Для здійснення таїнств церковні символи згруповані у двох головних частинах храму – пресбітеріумі (місці безкровного приношення Жеркви) і наві (місці зібрання віруючих) [4, с. 7].

Головними смисловими елементами католицького храму і найсвятішими його місцями є компоненти, що знаходяться в пресбітерії, – вівтар і дарохранильниця – табернакулюм, тобто Свята Святих, де знаходився Ковчег Заповіту під час походу з Єгипту.

Саме вівтар це місце жертвоприношення. Попередньо мав форму підвищення (із землі, каменю). У християнстві вівтар є місцем богослужіння. Від найпростішої форми плити, стола, саркофага, у які вмурували реліквії святих, вівтар трансформувався у більш розвинені форми. З XI ст. у католицьких храмах за вівтарною плитою споруджували декоративну стінку (ретабулум), яка у готичних культових будівлях перетворилась на конструкцію з 3-5 складаних секцій (т. зв. триптих, пентаптих). У період Ренесансу був поширений тип пристінного вівтаря у вигляді багатоярусної декоративної стінки, прикрашеної різьбленням, ліпленням, поліхромією; у середній частині її поля встановлювався образ святого. Епоха бароко вирізнялася розвитком декоративно-пластичних елементів вівтаря [1, с. 23].

Обов'язковим елементом у вівтарній частині є «Всевидяче око», обрамоване сонячними променями і завжди позолочене: «Сонце – то відблиск лиця Божого, через те воно таке яскраве; таким чином пояснюють всевидючість Бога». Народні символи простежуються і в різьблених елементах. В одному храмі міг бути не лише один вівтар, а декілька. Особливої уваги заслуговував головний вівтар і середні престоли бічних повздожних частин. Майстерно виконана різьба фігур святих із чудовим барельєфом відтворювали картини життя Ісуса Христа та апостолів.

Центральною в композиційних інтер'єрних храмових комплексах була структура великих вівтарів, на яких зосереджувалась увага віруючих. Тут зазвичай розміщували головні об'єкти локального культу храму – чудотворні ікони, мощі святих, інші – винятково цінні храмові реліквії. Великі вівтарі церков і костелів найбагатше композиційно та сюжетно оздоблювались, до їх реалізації запрошували найвідоміших митців.

Вівтарні композиції, які є домінантою, смисловим і композиційним центром інтер'єру храмів, часто розміщувались на східній внутрішній стіні храму просто навпроти входу. Площина вівтарної стіни поділена карнизами на три яруси, які щільно заповнених скульптурними твора-

ми. Найважливіші композиції розташовані у двох верхніх ярусах. Нижній ярус відділявся карнизом.

Декоративність вітварних композицій, окрім ікон, допускає наявність картин на полотні, мозаїки, рельєфів, скульптурних зображень. Використовували багато різних технік – викладання (інтарсія), різьблення по дереву та розпис.

Теми художніх творів, що прикрашали літургійні центри, відповідали відродженню напрямків у середньовічній релігійній теології та мистецтві, які мали назву – Христоцентризм. Тому одним із головних образів в інтер'єрах католицьких храмів стає композиція Розп'яття Ісуса Христа, що знаходилася у вітварній частині у вигляді скульптури чи живопису. На стінах нав'язуються композиції «Хресного шляху» із Страсного циклу. Ці сюжети доповнюються новими релігійними темами, присвяченими Богородиці і Святим.

Однією із головних тем вітварних композицій «Страсті Христові» Композиція «Тамна вечерея» сповнена драматизму і життєвого реалізму. А також ми можемо побачити вітварні композиції, які присвячені Богородиці і життю Ісуса Христа, композиції, які ілюструють епізоди з історії храму.

Аналізуючи змістове наповнення вітварних композицій, можна помітити, що у кожному католицькому храмі розміщуються образи найбільш шанованих у християнському оточенні святих. Так часто бачимо зображення св. Миколая, св. Станіслава, св. Теофіла, св. Антонія. Це і зображення Розп'ятого Ісуса, Пресвятої Діви Марії. Досить різноманітною була фрескова декорація вітварних композицій.

Неодмінними у храмах ченців були бокові вітварні композиції, присвячені св. Домініку, св. Яцку [3, с. 193].

Проте дослідження інтер'єрів католицьких храмів не може обмежитись рамками однієї статті, в подальшому необхідним в продовженні вивчення даної галузі мистецтва. Безумовно інтер'єрні особливості католицьких храмів, а особливо вітварні композиції вимагають глибокого та досконалого вивчення.

Список використаних джерел:

1. Івашко Ю. Перлини українського бароко. – К.: Будмайстер, 2003. – №1/2. – С. 10-13.
2. Історія української культури / За заг. ред. І. Крип'якевича. – 4-те вид., стереотип. – К.: Либідь, 2002. – 656 с.
3. Урсу Н. О. Мистецька спадщина домініканського ордену XVII-XIXст. на території України. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2007. – 368 с.
4. Українська культура: Лекції; за редакцією Дмитра Антоновича / Упор. С.В. Ульяновська; Вст. ст. І.М. Дзюби. – К.: Либідь, 1993. – 592 с.

The article is devoted consideration of compositions of altars of catholic temples.

Key words: Roman-catholic temple, architecture, altar, sculptural compositions.

Отримано: 1.07.2010